

**FRANSIZ MİLLİ KÜTÜPHANESİ'NDE BULUNAN ONSEKİZİNCİ
YÜZYILA AİT BİR EL YAZMASI:
RESİMLİ OSMANLI TARİHİ**
An 18th Century Manuscript in the National Library of France:
The Illustrated History of the Ottoman Empire

Süleyman LOKMACI

Dr. Öğr. Üyesi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Fen Edebiyat
Fakültesi Tarih Bölümü

slokmaci@erzincan.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0001-8526-1725>

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi-Journal of Ağrı İbrahim Çeçen
University Social Sciences Institute AİCUSBED 5/1 Nisan/April 2019 / Ağrı

ISSN: 2149-3006

e-ISSN: 2149-4053

Makale Türü- <i>Article Types</i> :	Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi- <i>Received Date</i> :	06.01.2019-
Kabul Tarihi- <i>Accepted Date</i> :	21.03.2019
Sayfa- <i>Pages</i> : 23-44	 10.31463/aicusbed.509000

<http://dergipark.gov.tr/aicusbed>

This article was checked by

 iThenticate

FRANSIZ MİLLİ KÜTÜPHANESİ'NDE BULUNAN ONSEKİZİNCİ YÜZYILA AİT BİR
EL YAZMASI:

RESİMLİ OSMANLI TARİHİ

An 18th Century Manuscript in the National Library of France: The
Illustrated History of the Ottoman Empire

Süleyman LOKMACI

Özet

Bu çalışmada Fransız Milli Kütüphanesi Türkçe El Yazmaları Koleksiyonunda bulunan Turc 140 arşiv numaralı nüshanın tanıtımının yapılması amaçlanmıştır. Söz konusu el yazması nüsha 30 varaktan oluşmaktadır. Her sayfasında bulunan satır sayısı farklılık göstermekle birlikte yazı oldukça okunaklıdır. Eserin 1/A varlığında Fransızca el yazısıyla “30 yapraktan oluşan bir el yazısı. Eserin içeriği birkaç portreden oluşuyor. Bunlar arasında bazı Osmanlı padişahlarının portreleri ve hikâyeleri de vardır” notuyla birlikte Fransız Seyyah Paul Lucas’ın imzası ve 1718 tarihi bulunmaktadır. Eser Fransız Kralı XIV. Louis’in eski eserler uzmanı olan ve XVIII. yüzyılda Anadolu’yu ziyaret eden Paul Lucas tarafından Fransa’ya götürülmüş on sekiz el yazmasından birisi olmakla birlikte, eserin bu seyyah tarafından yazılmış olma ihtimali vardır. Çalışma üç kısımdan oluşmaktadır. 1. kısımda Paul Lucas hakkında bilgi verilmiş ve eserin bölümleri tanıtılmış, 2. kısımda eserin transkripsiyonuna ve 3. kısımda eserde bulunan tasvirlerle yer verilmiştir.

Anahtar kelimeler: Paul Lucas, XIV. Louis, Yıldırım Bayezid, II. Murad, II. Bayezid, II. Osman

Abstract

In this study, it was aimed to introduce the manuscript with the archive number 140 in the Turkish Manuscript Collections of the National Library of France. This manuscript consists of 30 leaves. Whereas the numbers of lines on each page vary, it is quite legible. On the 3/A leaf of the manuscript, there are the signature of French traveler Paul Lucas and the date 1718 beside the note “This 30-page manuscript covers the portraits and life stories of the Ottoman Emperors”. The manuscript being one of the eight manuscripts which were taken to France by Paul Lucas who is the specialist on old works (antiques) of the French King, XIV. Louis and visited Anatolia in the 18th century, might also be probably written by him. This study consists of three parts. In the first part, some information is given about Paul Lucas and the sections of the manuscript; the second part gives the transcription of the work; and, the third part provides the descriptions given in the manuscript.

Keywords: Paul Lucas, Louis XIVth, Yıldırım Bayezid, Murad 2nd, Bayezid 2nd, Osman 2nd

Giriş

Paul Lucas 1664-1737 yılları arasında yaşamıştır. Fransız Kralı XIV. Louis’in elçisi olmakla birlikte tüccar, hekim, antika avcısı ve doğa bilimcisidir. Fransa’nın

kuzeybatısında bulunan Rouen'de dünyaya gelen Lucas genç yaşta seyahat etmeye başladı. 1699 yılından 1703'e kadar Akdeniz'e sahili olan bütün ülkeleri ve İran'ı gezen Lucas, 1705-1708 yıllarında ise bugünkü Yunanistan coğrafyasını, Ege Adalarını ve Anadolu'yu dolaştı. Seyahatlerinin en önemli sebebi antikalara ve eski yazıtlara olan merakıydı. Lucas bu seyahati sonrasında Fransız Kralı XIV. Louis için toplamış olduğu 1800 antik sikke, yirmi iki el yazması eser ve elli iki kitabe ile ülkesine geri döndü. 1714-1717 yılları arasında İstanbul, Anadolu, Suriye, Filistin ve Mısır'ı ziyaret etmiş olduğu üçüncü seyahatini gerçekleştiren Lucas, 1724 yılında ise doğuya yapmış olduğu dördüncü seyahatine çıkmıştır. Lucas 73 yaşındayken İspanya seyahati sırasında ölmüştür¹.

Paul Lucas'ın seyahatleri sonrasında yanında götürmüş olduğu eserlerden birisi, kendisinin derlemiş olma ihtimali de bulunan ve bu çalışmada tanıtımı yapılmış olan nüshadır. El yazması nüsha 30 varaktan oluşur ve her varağında bulunan satır sayısı farklılık göstermektedir. Oldukça sade bir dille yazılmış olan Turc 140 arşiv numaralı nüshanın bölümleri şu şekildedir:

1/A varağında Fransızca el yazısıyla "30 sayfalık risale Osmanlı İmparatorlarının portrelerini ve onların hayatlarını içermektedir" notuyla birlikte Fransız Seyyah Paul Lucas'ın imzası ve 1718 tarihi bulunmaktadır.

1/B-4/A varakları arasında Nefi'nin Bahar Kasidesi'ne yer verilmiştir.

4/B varağında Yıldırım Bayezid Han'ın kişiliği, Timur'un Bursa'yı tahribi ve Yıldırım Bayezid'i esir ederek alup götürdüğü süreç ve Çelebi Mehmed'in Bursa'da kuvvet bulduğu dönem kısa bir şekilde anlatılmıştır. Bununla birlikte 9/B varağında Yıldırım Bayezid Han'ın tasvirine yer verilmiştir. Eserde Yıldırım Bayezid'in sonunu düşünmeden işler yaptığından ve kendisini kontrol edemediğinden bahsetmektedir.

8/A varağında Sultan II. Bayezid dönemi hakkında bilgi veren Lucas bu dönemde memleketin huzur ve asayiş içerisinde olduğunu, küffar üzerine yapılan seferlerde fethedilen yerlerde inşa edilen camilerde yapılan ibadet ve mekteplerde kıraat olunan Kur'an'dan hasıl olan sevabın kalemlerle ve dille ifade edilemeyeceğini ve bunun sadece Allah tarafından bilinebileceğini ifade etmiştir. Yine bu dönemde Akdeniz'de Mora ve Karadeniz'de Azak, Akkirman ve Doğan (طوغان)² memleketlerinin feth edildiğini ve elde edilen ganimetle buralarda medrese ve camii yapıldığını yazmıştır. Ayrıca 7/B varağında Sultan II. Bayezid'in tasvirine yer verilmiştir.

¹ İoli Vingopoulou, "Paul Lucas", tr.travelogues.gr, 20.11.2018; H. Sinan Sülünler, "Yabancı Seyyahların Gözlemleriyle Roma ve Bizans Dönemi'nde Ankara", *Ankara Araştırmaları Dergisi*, Haziran 2014, C. 2, S. 1, s. 14; Nevzat Topal, "Seyyahların Gözüyle Avanos ve Çevresi", *Cappadocia Journal Of History And Social Sciences*, 2014, S. 3, s. 102

² Yazma eserde Doğan memleketinden bahsedilmekle birlikte, burasının neresi olduğu tespit edilememiştir.

9/A varağında Sultan Süleyman (Kanuni) dönemi hakkında bilgi veren yazar, bu dönemde bizzat padişahın komutasıyla veya serdar-ı ekremi komutasıyla yirmi iki adet kalenin feth ve teshir edildiği ve böylece Osmanlı ülkesine dahil edildiğinden, Nemçe Casar'ı Raşhu ile Kanuni Sultan Süleyman arasında sulh imzalandığından bahsedilmektedir³. Bu dönemde gerçekleştirilen fetihler sayesinde asker taifesinin elde ettikleri ganimet sayesinde ömürlerinin sonuna kadar rahat ve kimseye muhtaç olmadıkları ve devlet ricalinden olan kişilerin yapmış oldukları hayırlar ile kıyamete kadar ruhlarının şad oldukları ifade edilmiştir. Eserin 8/A varağında Nemçe Casar'ı Raşhu'nun tasviri de bulunmaktadır.

10/A varağında Sultan II. Selim'in on sekiz sene padişahlık yaptığı⁴, saltanatının önemli bir kısmında Edirne'de bulunduğu, burada bir cami yaptırdığından başka imaret, mektep, medrese, birkaç çeşme ve nice iyilikler ve Ayasofya Camii'nin civarında bir türbe yaptığından bahsetmektedir. Ayrıca Sinan Paşa'nın serdarlığıyla Kıbrıs'ın da bu dönemde fethedildiğine de değinilmiştir. Eserin 9/B varağında Sultan Selim'in tasvirine de yer verilmiştir.

10/B-11/A varaklarında Rüstem-i Dâstan hikâyesi bulunmaktadır. Ayrıca 12/A varağında Rüstem'in Devi öldürmesi tasvir edilmiştir⁵.

12/B varağında Tezkiretü'ş-Şu'arâ'da adı geçen ve Mirhand soyundan gelen Nur ed-Dehhar adındaki bir kişiden bahsedilmektedir. Yine aynı sayfada Nur ed-Dehhar'ın tasviri de bulunmaktadır.

13/A varağında bir bekaşînin hikâyesine kısaca değinilmiştir. Yine aynı sayfada bu bekaşîye ait bir tasvir de bulunmaktadır.

15/A-16/A varaklarında Bursa'da yaşayan ve Abdurrauf isimli bir bezirgânın oğlu olan Abdurrahman adındaki bir gencin Nigâr adındaki bir hanımla başından geçen hikâye anlatılmıştır. Ayrıca 15/A varağında Abdurrahman isimli gencin tasviri ve 14/B varağında Nigâr'a ait olduğu düşünülen tasvir de bulunmaktadır.

18/A varağında Sultan II. Murad'ın hayır ve hasenatı hakkında bilgi verilmiştir⁶. Edirne'de Muradiye adında bir camii inşa ettirdiği ve bu caminin civarında mevlevihane bina ettirdiği ve birçok gelir vakfettiğinden ve Edirne'de birçok defa kerametinin zahir ve müşahede olduğundan bahsedilmektedir. Yine eserin 17/B varağında Sultan Murad'a ait bir tasvir de bulunmaktadır.

³ Kanuni Sultan Süleyman döneminde Nemçe (Avusturya) ile yapılan anlaşmalarla ilgili olarak bkz Uğur Kurtaran, *Osmanlı-Avusturya Diplomatik İlişkileri (1536-1701)*, (Yüksek Lisans Tezi), Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006

⁴ El yazması nüshada Sultan II. Selim Han'ın on sekiz sene saltanat sürdüğü kaydedilmiştir. Yazarın bu süre konusunda hatası söz konusudur. Çünkü Sultan II. Selim'in saltanatı sekiz yıl sürmüştür.

⁵ Rüstem Han destanıyla ilgili olarak bkz: Hüseyin Baydemir, "Rüstem Han Destanı ve Destandaki Olağanüstü Motifler", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Erzurum 2002, S. 20, s. 169-177

⁶ Bu örnek yazma eser derlenirken, kronolojik sıraya uyulmadığını göstermektedir.

21/A varağından 28/B varağına kadar Sultan II. Osman dönemi anlatılmaktadır. Eserin en detaylı kısmıdır. Sultan Osman'ın Hotin'e sefer kararı almasından sonra gerçekleşen olaylar sanki olayın içinde yer almış gibi anlatılmaktadır. Esere göre sefer sırasında düşman ordusunun Osmanlı ordusu içerisinde haber alıp, askerinin savaşıma isteğinin olmadığını öğrenmesi ve böylece ani bir baskınla Osmanlı ordusuna saldırması ve askerinin vefasızlık göstermek suretiyle can kurtarmak bahanesi ile kaçması Hotin Seferi'nin başarısızlıkla sonuçlanmasına neden olmuştur. Yaşanan bu hezimet yeniçerilere bağlanmış sipahler ağası, silahdaran sipah ağası ve bölük ağaları katledilerek mansıpları başkalarına verilmiş, ayrıca Hasan Paşa da katledilmiştir. Yeniçerilere karşı gösterilen sert tutum bununla sınırlı kalmamıştır. Yaptırılan kayıplara yüz elli nefer hasbahçe bostancısı bindirilerek Kumkapı İskelesi ve Galata ve Balat civarında bulunan meyhanelere baskınlar düzenlenmiş ve yakalanan yeniçeriler Fenerbahçe önünde boyunlarına taş bağlanarak denize atılmışlardır. Bu şekilde yaklaşık iki bin yeniçeri öldürülmüştür.

Yeniçeriler uğradıkları kıyım neticesinde padişah sarayına yürümüş Sultan Mustafa'nın ikamet ettiği yeri öğrenmişler ve huzuruna çıkarak kendisine saltanatı müjdelemişlerdir. Sultan Mustafa'nın "vâlidemi isterem eğer vâlidem bana pâdişâh ol derse oluram" şeklindeki cevabı üzerine Valide Kösem Sultan Ortacami'ye getirilmiş ve burada yapılan toplantıda veziriazamlık makamına Kara Davut Paşa tayin edilmiştir. Sultan II. Osman askerinin isyanı karşısında çaresiz kalarak "kullarım ben ettim ise siz etmen ben bilmezlik ettim siz afv eylesen kıyman" demek suretiyle pişmanlığını bildirmişti. Yine Sultan Osman'ın katledilmesi hususunda ordu içerisinde de fikir ayrılığı yaşanmaktaydı. Sipah taifesi ve zuamalar Sultan Osman'ın katledilmesine kesinlikle onay vermiyorlardı. Bu kargaşa içerisinde Kara Davut Paşa'nın yönlendirmesi sonucu Sultan Osman Yedikule'ye götürülerek hemen o gece burada şehit edilmiş ve naaşı Sultan Ahmet Türbesi'nde defnedilmiştir.

Bütün karşı koymalara rağmen Sultan II. Osman'ın şehit edilmesinde Valide Kösem Sultan'ın ocak ağalarına "siz eğer Sultan Osman'ı boş korsanız yarın ne siz kalırsınız be biz kalırız. Hemân bugün anın işini bitmek gerek" yönündeki telkinlerinin etkili olduğu Turc 140 numaralı eserde açıkça ifade edilmiştir.

Padişahın kul taifesi tarafından katledilmesinden bir hafta sonra divan toplanmış sipah ve zuama bu divan toplantısında Sultan Osman'ın katledilmesine sebep olanların yargılanması talebinde bulunmuşlardır. Davut Paşa bu talebin yerine getirilmesine karşı çıkmış ve sipahiler ve zuamaya "siz padişahı fermanına razı değil misiniz ki anı padişah emreyledi ve ba'dehu oldu. Yohsa siz padişaha itaatiniz yok mudur" demesi üzerine kadı askerlere müracaat edilmiş ve kadı askerler durumun padişaha sorulmasını isteyince mesele Sultan Mustafa'ya sorulmuş ve padişahın bizzat kendisi "ey benim sipâh ve zuama kullarım. Karındaşım Sultan Osman'ın ölmesine rızam yoktur. Öldürenlerden kanın talep eylesen" diye cevap vermiştir. Bunun üzerine Sipahiler Ağası Köse Süleyman Vezir Davut Paşa'nın yakasına yapışarak "katil işte budur" diyince Davut Paşa parçalanmak suretiyle öldürülmüştür. Ondan başka Yemişçi Hasan Paşa gibi rütbe sahibi on kişi öldürülmüştür. Eserde Sultan II.

Osman'ın katledilmesine sebep olan Davut Paşa ve taraftarlarının Valide Sultanı padişahın yanına getirip bu işi ben ferman eyledim şeklinde telkinde bulundurmamalarının kendi sonlarını hazırladığı açıkça ifade edilmiştir.

Eserin 20/B varlığında Sultan II. Osman'a ait bir tasvir de bulunmaktadır.

Metin Kısmı⁷

[1/B] Esdi nesîm ü nevbahâr açıldı güller subh dem
Açsın bizim de gönlümüz sâkî meded sun câm-ı cem
Erdi yine ürd-i behişt oldu havâ anber sirişt
Âlem behişt ender behişt her gûşe bir bağ-ı İrem
[2/A] Bu demde kim şâm u seher, meyhane bağa reşk eder
Mestolsa, dilber sevse ger, ma'zûrdur şeyhülharem
Ya neylesün biçâreler, âlüfteler, âvâreler
Sâgar suna mehpâreler nûş etmemek olur sitem
Sâkî meded mey sun bize câm-ı cem key sun bize
Rıtl-ı peyâmı sun bize bizden dirîg etme kerem
Mey âteş-i seyyâledir mînâ kadehle lâledir
Ya gonçe-i pür-jâledir açmış nesîm-i subh-dem
[2/B] Meydir mihekk-i âşîkan âşûb-i dil ârâm-ı cân
Ser-mâye-i pîr-i mugân pîrâye-i devr-i ümem
Mey âkili irşâd eder âşıkları dil-şâd eder
Seyle verir ber-bâd eder koymaz gönüllerde elem
Bu devr bu sâkî deme dönsün piyâle-i gam yeme
Kânûn ü devr-i dâ'ime uy sende gel ey dil-i yudum
Zevki o rind eyler tamam kim tuta anı şâdkâm
Bir elde câm-ı lâle-fam bir elde zülf-i ham be ham
[3/A] Lutf eyle sâkî nâzı ko mey sun ki kalmaz böyle bu
Donsun sürâhî ü sebû boş durmasın peymâne hem
Bir kâse sun Allâh için bir kâse de ol mâh <için>
Tâ medh-i şâhinşâh için alam ele levh ü kalem
Şâh-ı cihân-ârâ mıdır mâh-ı zemîn-pîrâ mıdır behrâmı
Behrâm-ı bî-pervâ mıdır ol dost mu ferhunde dem
Şâhâne-meşreb Cem gibi sâhib-kırân Rüstem gibi
Hem İsa-i Meryem gibi meclisde ursa nefh dem

⁷ Transkripsiyonda uzatmalar için (^), ayın harfi için (‘), hemze için (’), kaf ve gayın harflerinden sonraki uzatmalar için ise (̄) işareti kullanılmıştır. İfadedeki bozukluğu gidermek için yer yer metne ilave ettiğim hece veya kelimeler de < > işaretinin içerisine yazılmıştır. İlk hafri ayın olan kelimelerde (‘) işareti konulmamıştır. Metin içerisinde bulunan köşeli parantezlerin içindeki varak numaraları Fransa Milli Kütüphanesinde bulunan Turc 140 arşiv numaralı nüshaya aittir. Metinde “b” harfi ile biten Türkçe fiillerde bu son harf “p” olarak düzeltilmekle birlikte sonu “i” veya “ı” sesi ile biten Türkçe isimlerde, günümüz diline yakın bir imla tercih edilmiştir.

[3/B] Gâhî ki olur şîrle hışm ile tîg alır ele
Olur cihân pür-zelzele meydâna basdikda kadem
Ol dem ki kasd-ı ceng eder sahrâları gül-reng eder
Dünyâyı hasma teng eder olursa Sâm <u> Güstehem
Sürdükçe hasma yek-tene bakmaz silâh u cevşene
Yer kalmaz aslâ düşmene illâ beyâbân-ı adem
Ablâk-süvâr-ı rûzgâr-âşûb-ı Rum u Zengbâr
Leşker-şikâr-ı kâm-kâr Behrâm-ı Aferîdûn-alem
[4/A] Sultân Murâd-ı kâmrân-efsürde kişver-sitân
Hem pâdişâh hem kahramân sâhib-kırân-ı Cem-haşem
Sen bir şeh-i zî-şânsın şâhenşeh-i devrânsın
Ya'nî ki sen Hâkânsın devrinde ben Hâkânıyım
Nefî yeter davâyı ko dünyâ ile gavgâyı ko
Eflâke istiğnâyı ko hâke yüzün sür lâ-cerem
Kaldır elin eyle du'â buldu kasîden intihâ
Şimdi duâ etmek sana hem müstehabdır hem ehem

[4/B] Nakl-i ahvâl-i sergüzeşt-i Sultân Bayezid Hân ibn Sultân Murad Hân ki nâm-ı diğeri Yıldırım Hân. Zamân-ı saltanatları taht-ı Bursa'da olub velakin mizâcları târ tehevürleri bol olmayup gâh-ı bi-gâh inân-ı ihtiyârların zabt edemeyüp bir tîg-i ateş-bârı üryân edüp sarâyından taşra bir tarafa teveccüh eyleyüp ugûr-i hümâyûna her kim yakîn gelirse ol tîgî üzerine havâle edüp bir tarikle bir tarafa sâvûlursa halâs olur. Eğer sâvûlamazsa iki pâre ederdi. Pes imdi Horasan'dan Timur zuhûr edüp ugrûna gelen memleketi harâb ve ahâlîsini istihlâk edüp Bursa'ya gelüp yakıp yıkıp Bayezid'i tutup götürüp oğlu Sultân Muhammed yetişüp elinden alup bu mahalde kuvvet buldu.

[8/A] Cenâb-ı Pâdişâh Sultân Bayezid Hân ibn Sultân Ebu'l-Feth Sultân Muhammed Hân tâbe serâhu zamân-ı sa'âdetlerinde etrâf-ı büldân emn ü amân üzre olup vükelâ-yı devlet olanlar küffâr üzerine sefer edüp kişver güşâlık nâmıyla kıyâmete değin yâd olup feth u teshîr olan memleketlerde iskân ve câmi'lerinde olan ibâdât ve mekteblerinde kırâat olan kur'an ve ta'lîm-i sübyânın hâsıl olan sevâbı kalem ile tahrîr ve lisân ile beyân ve takdîr ve ta'bîr olunmak hadd-i imkânda olmayup ancak Hazret-i Bâri bilür dediklerinde Akdeniz tarafında Mora nâm memleketi feth ve dâhil-i Memâlik-i İslâm Karadeniz tarafında Azak Akkirman ve Dogan memleketlerinde feth edüp kazâdan hâsıl olan mâldan câmi' ve imâret ve medrese <yapıldı>.

[9/A] Nakl-i Târîh-i Âl-i Osmân ki zamân-ı saltanat-ı Sultân Süleyman Hân ibn Sultân Selim Hân tâbe serâhu Hazretleri kırk sekiz sene serîr-i saltanatda serfirâz olup bu müddetin yigirmi sekiz senesinde gâh Cenâb-ı Pâdişâh bizâtihi gâh serdâr-ı ekremi ile asâkir-i encüm şümâr ile yigirmi iki aded kalâ' bilâdını teshîr ve ahz u dâhil-i Memâlik-i Osmânî'ye idhâl eyledikten sonra Nemçe Câsârı Raşhu nâm krâl ile iki taraftan sulha ragbet eyleyüp biri birlerine ahd ü amân ve kavîl <ü> karâr ile nâme tahrîr edüp krâl-ı mezbûr bî-nihâye pîşkeş ve hedâyalar ile kendülerine

huzûr-i asâkire istirâhat verüp zamânlarında askerî tâ'ifesinin aldığı mâl-ı ganîmet evlâd-ı evlâdlarına kifâyet ve ömürlerinde râhat ve âhere muhtâc olmayup vükelâdan olanlar hod hayrât ve hasenât ile iştiâr bulup ve kıyâmete değin rûhları yâd olmaktadır.

[10/A] Selâtîn-i Âl-i Osmân Sultân Selim Hân'ı sâni ibn Sultân Süleyman Hân ki on sekiz sene müstakilen pâdişâh olup lakin eyyâm-ı Saltanatı ekser Edirne şehrinde geçüp ve bir câmi'-i şerîf binâ eyleyüp ve imâret ve mekteb ve medrese ve birkaç çeşme ve nice hasenât ihyâ eyleyüp ve ba'dehu İstanbul'a teşrîf edüp Ayasofya Câmi'i civârında bir latîf türbe-i şerîf ve Sinan Pâşâ nâm Vezirini serdâr nasb edüp Kıbrıs nâm bir ülke-i azîmi feth ü teshîr eylemişlerdir. Rahmetullah-i Aleyh seyf-i süyûf⁸

[10/B] Çün Rüstem-i Dâstân

Bu dev ile cenk eyledi bir zamân

Sorarsan bunun adı Dîv-i Sepid

Katı zeber-dest eyledi.

Bu pelîd haber alınca anı pehlûvân

Anın def'ine niyyet eyledi hemân

Vardı gördü bir magâra içre uyur

Dedi öldür Rüstem bunu

Ben demezler mi havf eyledi işiden

Şöyle urdu na'ra kim pehlûvân

[11/A] Sadâsıyla doldu zemîn <ve> zamân

Ölmüş idi ol magâranın sersemi

Kalkıcak üstünde gördü Rüstem'i

Dedi ey hâkî nâ-bikâr neden ölmek var

Sen bana şikâr muhassablı eder Rüstem ile cenk

Sunar dîve mânend-i bebr-i pelenk

Tîg ile bir ayâğı heman üstüne düşer

Pehlûvân-ı Cihân hançer ile yardı karnımı

Hemîn ahir etdiğini buldu ol

[12/B] Tezkiretü'-ş-Şu'arâ'da bu civânın nâmı mestürdür. Ya'ni Nur ed-

Dehâr dedikleridir ki bunun ceddî Mirhand'dır ve (okunmuyor) nâmı Hüseyin Baykara'dır. Bir azîm velvele-ârâdır. Hüseyin Baykara'ya hidmet etmeyüp bir cüz'i bahâne ile bunu katl eyleyüp ömr-i gülzârın söyündürmüştür. Menâkıbı bir eser ile mütevâtirdir.

[13/A] İşbû bektâşî diyâr-ı Rum'dan zuhûr edüp pederleri Bagdad'a Basra'ya ticâret ederdi. Bir gün pederine hâtır-ı (okunmuyor) olub bir üftâdesi var idi. Mâl çok idi. Üftâdesine emr edüp kendisini bektâşî şekline koyup üftâdesi dahi bu kıyâfeti ihtiyâr edüp ve nakd-i dikkati kırmızı ? edüp heğbelerine koyup Diyâr-ı Acem'e varup ol vechle çok memleket gezüp ömürleri ahir olmuştur.

⁸ Metindeki kullanımı سيف سيف

[15/A] Nakl olunur ki işbû mahbûb Bursa nâm şehri-i azîmde Abdurrauf nâm bâzîrgânın oğlu olup ismi dahi Abdurrahman olup bin on iki târihinde pederleri merhûm olup sâ'ir akâratdan ve bâğ bâhçadan mâ'ada bin kise nakd u kat akça mîrâs ekl edüp bir eyi söz anlar yârâm olup işbû tâzenin dilberin haberin istimâ' edüp ticâret tarîkiyle gelüp mezbûru bulup mâbeynlerine bir avret girüp biri birine [15/B] harîs ve ta'âşşuk edüp nigâr henüz zevci Bağdad'a ticâret için gitmiş idi ve bin altun kendisine harçlık ve bi'l-cümle zahiresin koyup gitmiş idi. Fe-ammâ bir avret nigârın üzerine havâle edüp etdi ki ey nigâr-ı nâzenîn sana âşık olup seninle bir gece müşerref olmağla bin altun fedâ edüp bu denlü dîbâ ve zibâ verür bir an sohbet edüp ol civânı ağlatma diyüp bunun emsâli kelâm ile ol hisâr-ı aheni mum eyledi. Ve nigâr zevciyle olan ahd ü misâkı ferâmûş eyledi. Çünkim avretin niyâzı nigârın katında kabûl oldu. Derhâl civâna gelüp müjde eyledi. Ve der'akab civân sandûka açup bin altun ve beş top dîbâ nigâra yüz altun bir top dîbâ ol hâtûna verüp [16/A] nigâra irsâl eyledi. Hâtûn bu hedâyâyı alup nigârın önüne koyup civânın sözlerin söyledi. Nigâr hedâyâyı alup cevârîler emr eyledi. Sandık açup nakd-i hüsnâları var ise önüne götürüp nigârı giydirüp başın donadup şöyle eyledi ki iklim-i pâdişâhîleri anı görselerdi bir gece zevkine tahtların ve devletin nısfın verirlerdi. Pes ol gece yatsıdan sonra dilber kendisine istimâlet verüp yanına bir hizmetkâr alup kapıya gelüp ol avret kapıda müntazir idi. Kapıyı aralık edüp dilberi içeri alup nigârın nazarına alup buluşdurup kendi girü çekildi. İki dilber biri biriyle ol gece görüşüp tamâm iki ay bu hâl üzere görüşüp nakd ü dikkatin sarf edüp nigârdan bir seher izin alup diyâr-ı ahire firâr eyledi.

[18/A] **Selâtîn-i mâzîyeden nesl-i Âl-i Osmân Sultân Murad Hân-ı sâni ki Murad Beğ demekle ma'rûfdur.** Ebu'l-Feth Sultân Muhammed Hân Hazretleri'nin pederidir. Merhûm oldukda Bursa'da binâ eylediği câmi'-i şerîfin civârında binâ edildiği türbesinde medfûn olmuştur. Pes imdi bunlar Mahrûsa-i Edirne'de Murâdiyye nâm bir câmi'-i şerîf binâ edüp civârında bir müferrih mevlevihâne binâ edüp ve hayli akârât ve müsakkâfât vakf eylemişlerdir. Türbesi vâroşda olup bir azîm kaplıcası vardır. Erbây-ı emrâza dâd-ı şifâdır ve bunların Veziri Mahmud Paşa'dır. Edirne'de nice def'a keş ü kerâmeti zâhir ve müşâhede olunmuştur. Bunlar intikâl eyledikde oğlu Ebu'l-Feth'e dahi Vezir olup İbrahim Paşa katl eylemek olmuştur.

[21/A] **Vakay-i Sultân Osman Hân Alehi'r-rahme ve'r-ırdvân**

Cenâb-ı Osman Hân bir azîm sâhib-i sülûk bir nevcivân pâdişâh idi. Dâ'imâ halk-ı âleme pîşeyi ihsân eyleyüp fukâraya altun verüp mesrûr ederdi huzûrunda. Küffâr memleketine sefer edüp asâkir-i İslâm mâl-ı ganâyim ile iğtinâ ve kendisi beyne's-selâtîn-i kişver güşâlık ile nâm âver olması kendisine ilkâ ve tahrîs eyleyüp bir gün vüzerâsını ve şeyhül-islâmı ve kâdî'askerleri ve yeniçeri ağası Kara Muhammed ağa'yı da'vet edüp müşâvereye mübâşeret edüp cümlesi semî'nâ ve ata'nâ diyüp kelâmı tamâm edüp Moskov üzerine İslâm memleketine yakîn Hotin nâm kal'anın [21/B] teshîrine du'â eylediler. Bir gün pâdişâh tarafından bâltâcıların kethüdâsıyla Vezir-i A'zam Yemişçi Hasan Pâşâ'ya telhîs vârid olup mazmûnu üzere münâdîler nidâ eyleyüp sagîr ü kebîr me'mûr olanla tedâriklerin müheyvâ eylediler.

Çünkü tenbîh olunan eyyâm erişüp bir pençşenbeh günü ocâk-ı yeniçeri ağası alây ile çıkup ertesi pençşenbeh günü Cenâb-ı Pâdişâh-ı İslâm umûm üzre Davudpâşâ nam mevzi'a otâğına nüzûl eylediler. Oradan dahi tayy olunup bi'z-zât kendilerin Dîn-i Mübîn uğruna sarf-ı makdûr ve sa'y-ı meşkûr eyledi. Çünkü mahall-i ma'mûra dâhil oldular. Çünkü metrîs için asâkir-i encüm şümâr metrîsi tamâm edüp ta'yîn olundular. Beş on gün metrîsde meks eylediler. Ba'dehu kenâr tarafına asker tahrîs olmayup aslâ hareket etmediler.

Pes imdi [22/A] bu hâli küffâr müşâhade edüp cenge askerini kandırup ve asker-i İslâm'dan dil tutup ahvâli söyledüp bildiler ki Asker-i İslâm hükkâma rûgerdân olup küffâr ile muhârebeye murâdları yokdur. Belki bir cüz'i hareket olursa hiç mühimleri olmaya. Bu kavli küffâr beynerinde kavî eyleyüp bir şâfi' vakit İslâm askeri gâfil tâbûrundan hurûc edüp ve kal'a kapıların dahi güşâde eyleyüp bir uğûrdan ansızın yürüyünce metrîslerde olan piyâde askerden hareket olmayınca kâfir dahi anlara iltifât etmeyüp orduya yürüyüp orduda olan neccâr ve askeri can başlarına sıçrayup hây diyince yüklerin ve metâ'ların ve çadırların bırakıp can kurtarmak ardınca [22/B] olup küffâr-ı hâksâr gitdikçe şedîd olup vüzerâ ve ayân pâdişâh huzûruna da'vet olunup asker ne acib bî-vefâlık edüp düşmana aslâ iltifat ve mukâbil olmayup yân verdiler. Dönüp hükkâm dahi bu rüsvâyılık mutlak yeniçeri tâifesinden sirâyet eyledi diyüp yeniçerinin üzerine havâle olunup ol hâlde pâdişâh dahi yeniçeri ağasını çağırdu bu ahvâli su'al eyledikde ağa dahi bu iş kul kethüdâsı üzerine bırakıp kul kethüdâsını getirdüp bilâ amân katl edüp zagarcıbaşını ağa edüp şol ardına dönüp giden askeri çevir tekrâr metrîs alsınlar diyüp sipâhlar ağasını ve silahdârân sipâh ağasını ve dört aşâğı bölük ağalarını yekpâre katl ve mansıpların âhere tevcih olunup ve Hasan Pâşâ'yı katl edüp Budin vezirini nasb ve mühr-i ağa verüp erte gün otâkların bozup İstanbul tarafına azîmet ve İstanbul'a dâhil olunup [23/A] birkaç gün müsâfaha edüp ve bostancıbaşını çağırup yigirmi adet kâncabâş kayık yapılmak fermân edüp kayıklar tamâm oldukta kendiler için dahi beş tane yılân dili yigirmişer oturak kayıklar yapıdurup ve bunlar tamâm oldukda hâs bahçe bostâncılarından yüz elli nefer zor-âver bostâncı tedârik edüp bunlar ile murâd eylediği mevâddi icrâ etmek için derûnunda muzmer edüp bir gün ikindiden sonra bir kayığa binüp ve bir kayığa mezbûr bostâncılardan bir mikdârın bindirüp Kumkapı İskelesi'ne yanaşup meyhânelerde buldukları yeniçerileri kayığa alup yeniçeri olmayanlara bostancıbaşı haddine göre değnek urup ve kayıklar Fenerbahçe önüne varup ne mikdâr yeniçeri varsa boğup deryâya atup ba'dehu dönüp gelüp sarâyına karar kılup [23/B] iki gün boş koyup üçüncü gün Galata'ya varup bostâncı bâşı taşra çıkup ne kadar meyhâne var ise bakılıp yeniçeri nerede buldu ise tutup sandâla koyup yeniçeri olan olmayanı koyuverüp sandâl Fenerbahçe önüne getirüp bogazlarına taş bağlayup deryâya atup beş on gün yine boş koyup bir gün yine Balat semtine varup bu def'a yeniçeri misin su'al etmeyüp kıyâfeti yeniçeri olanı sandâla koyup getirüp deryâya salup bu minvâl üzre bir iki bin mikdârı âdem deryâya atup bu hâl üzre musirr olup yeniçeri sipâh biri birlerine meşveret edüp bu gün bize ise yarın size diyüp çünkü [24/A] bu ahvâl perdeye dâhil oldu.

Bir sabah Yeniada'lardan ve eskide pür silâh yeniçeriyân Allah Allah diyüp doğru pâdişâh sarâyına yürüyüp ve bu haber sarâyâ dârü's-sa'âde ağasına söylendi ve bâbü's-sa'âde ağasına dahi haber verilüp derhâl Ortakapı'yı kapatup ve köşk altına karib Demirkapı ve Hasbahçe ve deryâ tarafına olan kapıları muhkem edüp ve pâdişâha haber verildi. Pâdişâh Hazretleri buyurdular ki Sarayburnu'nda olan topları kapılar üzerlerine çeksinler ve ba'dehu Vezirlerimi kâdî'askerleri ve müfti efendiye tiz da'vet olunsun dedi. Anları cümle yerlerinde alıkoyup ve Kubbealtında oturun buyurdular. Bunlar bunda [24/B] çünkim asker ve sâ'ir mahlûk temâşâcılar ki ayâ neye müncer ola bu ahvâl diyüp temâşâyâ müntazır iken asâkir-i encüm misâl anladılar ki bu bir tedbîre muhtâcdır. Şöyle tedbîr eylediler ki ekmekçi fırınlarından yukarı kürşûna çıkup oradan Ortakapı üzerine varup ve kendilerin aşığı atup Ortakapının kanâdların açup ol odâlık âdem ile pür olup ve ak ağaların ol arâda olan asâkir ağalarından haber su'al edüp şehzâdelerin olduğu yerlerin su'al eylediler. Ak ağalardan külâguz alup varup şehzâde odalarında bakup Sultân Mustafa makâmını haber alup ve balta ve gülünk ile kubbesin açup aşığı inüp yer öpüp kendisine saltanatı müjde eylediler ve anı oradan alup yeniçeri [25/A] odalarına götürüp Ortacami'ye getirüp mihrâba oturdup vâlidemi isterem eğer vâlidem bana pâdişâh ol derse oluram dedikde bu esnâda bostâncıbaşı ağama'rifetiyle dârü's-sa'âde ağasına haber ağa dahi pâdişâhı râzı edüp vâlideyi taht-ı revân ile Ortacami'ye getirüp oğlu yanına oturdup bir perde çeküp müşâvereye şurû' eylediler. Vâlide geldiği gibi verziri su'al eyledi. O nerededir. Sultân Osman'ladır dediler. Ol cem'iyette Kara Davud Pâşâ hâzır idi. Vâlide semtine meyl ve taraf tutup ol mahalde Vezir eylediler ve ba'dehu Sultân Mustafa hâzır bulunan ulemâ ve vüzerâdan su'al olunup Sultân Osman'ın bu vechle va'ziyetden şikâyet eylediklerinde [25/B] bi'l-cümle culûsu ihsan görüp ancak câmi' içinde olan halâyık-ı yeniçeri ve yeniçeri ocâk ağaları idi sa'ir ulemâ ve ağavât ve zu'âma ve asker-i sipâh câmi'in havlusunda ve Atmeydanı'nda olup câmi'de olan cevâbın değme biri bunlara vâsıl olmazdı. Ancak culûs-i pâdişâh ve vüzerâ huzûruna vâsıl olacak kubbe altında hâzır olan vüzerâ ve ulemâ pâdişâha dediler ki bizim bunda böyle gâfil oturmamız iyi değildir. Bizler anlar ile olduğumuz iyidir ki bizim de sözümüz dinlenir bir iş yapardık dediler. Pâdişâhı alup ağakapısına götürdüler. Oradan yine alup Ortacami'ye getirüp minber dibinde oturdup mükâleme şurû' olundu. [26/A] Velâkin gâh gâh Sultân Osman yerinden sıçrayup cami'nin penceresine gelüp taşra bakup askere niyâzmend olup kullarım ben ettim ise siz etmen ben bilmezlik ettim siz afv eylen kıyman derdi. Ve taşradan bulunan sipâh ve zu'âma na'ra edüp Sultân Mustafa'yı culûs etdirin. Velâkin Sultân Osman'ı öldürdüğünüze rızamız yokdur. Anı Sultân Mustafa'nın yerine vaz' edin derlerdi. Amma Vâlide Sultân ocâkagalarına ibrâm ederdi ki siz eğer Sultân Osmanı boş korsanız yarın ne siz kalırsınız be biz kalırız. Hemân bugün anın işini bitmek gerek derdi. Sultân Osman yanında yakîn yeniçeri ocâğından zagarcıbaşı Kara Muhammed ağa üzerine nâzar olup bir iki def'a Sultân Osman'ın boynuna [26/B] kemend atup kendi çukadarları yâverlik etmek üzere murâd eyledikde pâdişâh iki eline kemend başından âşûri silküp pencereye varup kullarım beni öldürüyorlar. Bana amân eylen

dedikde orada bulunan tâ'ife-i sipâh ve zu'âmalar na'ra ederlerdi. Sultân Osman'ın ölmesine rızâmız yokdur diyüp Kara Davut Pâşâ ve sâ'ir vüzerâ ve ulemâ dediler ki bu meclis böyle def' olmaz. Hemân Sultân Mustafa'yı taht-ı revâna bindirüp sarâya iletelim. Halk dağışın. Ba'dehu Sultân Osman'ı dahi bir koçûya bindirüp Yedikule'ye götürüp anda nice gerekse işin bitiririz dediler. Bunu ma'kul görüp böyle etdiler. Sultân Osman'ı Yedikule'ye iletüp ol gece [27/A] işin tamâm edüp ertesi Ayasofya'ya getirüp anda cemî' umûrun görüp ba'dehu Sultân Ahmed Türbesine götürüp defn etdiler. Rahmetullahi rahmeten vasi'aten.

Bir hafta divân meks olundu. Erte hafta divân tenbîh olundu. Ol gün divân askerî tarafından herkes etekleri altına silâh alup divâna bu cihetle vardılar. Çün divân tamâm oldukta sipâh ve zu'âma ve mücevvez kişi mültezimler Kubbealtına yürüyüp eğer zâ'im ve eğer çavuşân kubbeye varup (okunmuyor) sipâhiyânı ardlarında durup divân çavuşları cevâp edüp ağalarındansanız bu cem'iyet ile gelmeniz tenbîh-i işâretidir dediklerinde yekpâre etdiler ki hâlen [27/B] Sultân Osman'ın öldüğüne rızâmız yokdur. Hâlen pâdişâhımız Sultân Mustafadır. Anı Sultân Mustafa yerine vaz'edin öldürmen dedik. Şimdi bizim murâdımız anın kanın öldüren den da'vâ ederiz dediler. Ol mahalde Vezir Davud Pâşâ cevâp eyledi ki siz pâdişâh fermânına râzî değil misiz ki anı pâdişâh emreyledi ve ba'dehu oldu. Yohsa siz pâdişâha itâ'atiniz yok mudur dedi. Amma sipâh ocâğında nâm-kâm sâhibi adamlar var idi. Bu cevâp ile kanâat etmedi. Bunlar efendilere cevâp edüp siz bu husûsta ne buyurursuz dediler. Kâdî'askerler etdiler bunu bir kimse fasl eylemez. İllâ pâdişâhdan su'al eylen. Ol ne derse ana râzî olursuz dediler.

[28/A] Pes imdi bu cevâba karâr verdiler. Amma bu gürûhun hucûmundan havfa düşüp akl etmediler ki bu ahvâli vâlideye i'lâm edüp pâdişâh yanına getirelerdi. Ve ol pâdişâha ta'lîm ederdi. Hîn-i su'alde bunlara ben fermân eyledim derdi iş biterdi. Bu husûsu akıl edemeyüp mebhût oldular. Bunlar kafese bakıp pâdişâhım bizim da'vâmız sizin hükmünüze kaldı. Bize cevâp edin. Sultân Osman'ın helâkine fermânın oldu mu dediklerinde kafes açılıp bi'z-zât Sultân Mustafa kendi lisânı ile buyurdu ki ey benim sipâh ve zu'âma kullarım. Karındâşım Sultân Osman'ın ölmesine rızâm yoktur. Öldürenlerden kanın talep eylen diyüp kafesi kapadılar. Pes imdi [28/B] bu gürûhun ilerisinde olan ocâk ağalarında sipâhiler ağası Köse Süleyman ağa Vezir Davud Pâşâ'nın yakâsına yapışup sadrından çeküp sipâhîlere işte kâtilimiz budur dedikte an-ı vâhid içinde köşkün önüne çeküp pâre pâre eylediler. Ve Yemişci Hasan Paşa'yı rîze rîze eylediler. Sâhib-i devlet kethüdâsını dahi kıyma çektiler. Defterdâr İhtiyâr Mahmud Pâşâ'yı pârelediler. El-kıssa on aded büyük adamlardan ol gün helâk edüp yeniçeri ocâğından ağayı ve kethüdâyı ve zagarcıbaşını lîmeye nefi edüp andan birkaç kimesneyi dahi azl eyleyüp sâkit oldular. Ve's-selâm

Turc 140 Arşiv Numaralı Nüshada Bulunan Tasvirler

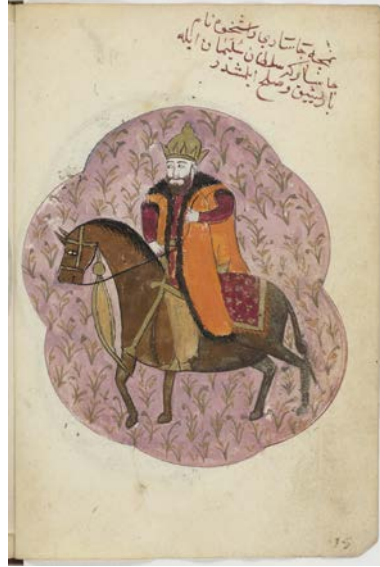
[5/A] Yıldırım Sultân Bayezid Hân

[7/B] Sultân Bayezid-i Veli

[9/B] Sultân Selim ibn Sultân Süleyman Hân

[8/B] Nemçe Câsârı Raşhu nâm câsar ki Sultân Süleyman ile barışık ve
sulh etmiştir.

[11/B] Rüstem'in hikayesinin sonrasına eklenmiş bir çizim

[12/A] Rüstem'in Devi öldürmesinin tasviri

[12/B] Nur ed-Dehhar isimli kişinin tasviri

[13/A]

[14/B]

[15/A]

[17/B] Ebu'l-Feth'in Babası Sultân Murad ki Bursa'da medfûndur.

[18/B]

[19/A]

[19/B]

[20/A]

[20/B] Sultān Osman Hân zamân-ı cülûs sene 1027 vefat 1031

[29/A]

[29/B] İbrahim Hân-zâde'nin ceddi Koca Muhammed Pâşâ

[30/A]

Kaynakça

- H. Sinan Sülüner, "Yabancı Seyyahların Gözlemleriyle Roma ve Bizans Dönemi'nde Ankara", Ankara Araştırmaları Dergisi, Haziran 2014, C. 2, S. 1
- Hüseyin Baydemir, "Rüstem Han Destanı ve Destandaki Olağanüstü Motifler", A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Erzurum 2002, S. 20
- İoli Vingopoulou, "Paul Lucas", <http://tr.travelogues.gr/>, 20.11.2018
- Nevzat Topal, "Seyyahların Gözüyle Avanos ve Çevresi", Cappadocia Journal Of History And Social Sciences, 2014, S. 3
- Uğur Kurtaran, Osmanlı-Avusturya Diplomatik İlişkileri (1536-1701), (Yüksek Lisans Tezi), Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006